

УДК 636.3:338.43

DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2024.136.1.31>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ВІВЧАРСТВА В ОБЛАСТЯХ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Кудрик Н.А. – к.с.-г.н., с.н.с.,

в.о. директора,

Інститут тваринництва степових районів «Асканія-Нова» імені М.Ф. Іванова

Туринський В.М. – д.с.-г.н.,

професор кафедри технологій у птахівництві, свинарстві та вівчарстві,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Цвігун А.Т. – д.с.-г.н., професор,

Інститут тваринництва степових районів «Асканія-Нова» імені М.Ф. Іванова

Цвігун І.А. – д.с.-г.н., професор,

Подільський державний університет

Якочук В.С. – к.с.-г.н., с.н.с.,

Інститут тваринництва степових районів «Асканія-Нова» імені М.Ф. Іванова

Тимофійшин І.І. – к.с.-г.н., с.н.с.,

Інститут тваринництва степових районів «Асканія-Нова» імені М.Ф. Іванова

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку галузі вівчарства в Україні в умовах військової агресії росії. Проаналізовано та охарактеризовано стан галузі вівчарства у господарствах усіх категорій в областях західного регіону України за період 1990–2022 років.

Встановлено, що кількість овець у господарствах усіх категорій в областях західного регіону України протягом 1991–2023 рр. значно зменшилася. В окремих областях втрата поголів'я була найбільшою (Тернопільська 96 %), а в Закарпатській області кількість овець зменшилася на 65 %. У цілому по областях західного регіону України втрачено було 83 % поголів'я овець, а в Україні – 93 %. Найкращий вихід приплоду ягнят і козлят на 100 вівце-козмоток у 2022 році спостерігався у господарствах Рівненської та Тернопільської областей, де цей показник склав 125 голів, тоді, коли у господарствах Хмельницької та Волинської областей цей показник – 22–23 голови відповідно.

Аналізуючи зміни у виробництві баранини і козлятини протягом 1990–2022 рр., встановлено значне зменшення виробництва баранини і козлятини у всіх областях західного регіону, крім Закарпатської області. Але тенденції зниження виробництва в західному регіоні становили 44,7 %, а по Україні 76,4 %, тобто зменшення виробництва було значно вищим.

Виробництво вовни в областях західного регіону України 2000–2022 роках, в господарствах усіх категорій зменшилося. Встановлено, що причинами зниження загального виробництва вовни було зниження продуктивності тварин, збитковість виробництва вовни, відсутність ринку збуту в основному тонкої і напівтонкої вовни та диспаритет цін на вовну.

Встановлено, що необхідно вжити комплексних заходів, які включатимуть у себе збільшення поголів'я овець, покращення державної підтримки, розвиток маркетингу та менеджменту, підвищення якості продукції та зростання соціально-економічного рівня життя населення. Тільки таким чином можна забезпечити стабільне майбутнє для галузі вівчарства в Україні.

Ключові слова: вівчарство, поголів'я овець, вихід ягнят, баранина, забійна маса, овеча вовна, настриг вовни.

Kudryk N.A., Turynskiy V.M., Tsvihun A.T., Tsvihun I.A., Yakovchuk V.S., Tymofiishyn I.I. Some aspects of the sheep breeding development and current state in the Western Ukraine regions

The article is devoted to topical issues of the sheep breeding industry development in Ukraine under the conditions of russian military aggression. The state of the sheep breeding industry in farms of all categories in the Western Ukraine regions for the period 1990–2022 was analysed and characterized.

It was established that the sheep number in farms of all categories in the Western Ukraine regions during 1991–2023 significantly decreased. In some regions, the loss of livestock was the greatest (Ternopil region by 96 %), and in Zakarpattia region, the number of sheep decreased by 65 %. In general, 83 % of the sheep population was lost in the Western Ukraine regions, and 93 % in Ukraine. The best lambs and kids yield per 100 female goats in 2022 was observed in the farms of the Rivne and Ternopil regions, where this indicator was 125 animals, while in the farms of the Khmelnytsky and Volyn regions this indicator was 22–23 animals, respectively.

Analysing the changes in the production of mutton and goat meat during 1990–2022, a significant decrease in the production of mutton and goat meat was established in all regions of the western region, except for the Zakarpattia region. But the trends of production reduction in the western region amounted to 44.7 %, and in Ukraine 76.4 %, that is, the reduction in production was much higher.

Wool production in the regions of the Ukraine western region in 2000–2022, in all farms categories, decreased. It was established that the reasons for the decrease in total wool production were the decrease in animal productivity, the wool production unprofitability, the lack of a market for mainly fine and semi-fine wool, and the disparity in prices for wool.

It was established that it is necessary to take comprehensive measures, which will include increasing the sheep population, improving state support, developing marketing and management, improving the quality of products and increasing the population socio-economic living standard. Only in this way can a stable future be ensured for the sheep breeding industry in Ukraine.

Key words: *sheep breeding, sheep population, yield lambs, mutton, slaughter weight, sheep wool, wool clip.*

Постановка проблеми. Вівці – єдиний вид сільськогосподарських тварин, які дають найбільш різноманітну продукцію: сировину для легкої промисловості – вовну, овчини, смушки, вовновий жир та високопоживні продукти харчування – м'ясо, молоко, жир. Їх особливістю є скоростиглість, невибагливість та універсальність. Ще донедавна одним з найцінніших продуктів вівчарства була вовна, яка використовувалася для виробництва текстилю, трикотажу, килимів та інших текстильних виробів. Однак, в умовах сучасного світового та вітчизняного ринків перспективним напрямом розвитку галузі визначено виробництво ягнятини, молоді баранини та продукції з овечого молока зі збереженням якісних характеристик вовнової, смушкової та хутрової сировини [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7].

Таким чином, вівчарство є важливою галуззю, яка забезпечує як харчовими продуктами так і сировиною для легкої промисловості, і відіграє важливу роль у господарському розвитку країни. Особливо це важливо в умовах військових дій для забезпечення, як мирного населення, так і військових якісними продуктами та одягом.

В останні роки спостерігаються негативні тенденції розвитку вівчарства: зменшення поголів'я овець, і, як наслідок, зменшення виробництва продукції. В Україні за період кризи перехідного періоду (1990–2000 рр.) і скасування державного замовлення на вовну для потреб військових та навчальних відомств, галузь суттєво занепала [8, с. 61]. Друга криза у вівчарстві відбулася у 2014 році з втратою Криму, у якому на той час було близько 30 % поголів'я овець. З початком повномасштабної збройної агресії росії у лютому 2022 року проблеми розвитку вівчарства значно загострилися. Це зумовлено втратою поголів'я тварин на захоплених територіях, зростанням цін на корми. У той же час необхідність забезпечення продовольчої безпеки країни потребує відновлення потенціалу вівчарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження формування та розвитку ринку продуктів вівчарства знайшли відображення у працях Л.В. Жарук [8], Н.О. Аверчевої [9], І.М. Беженар [10], І.І. Ібатулліна [11], І.О. Супрун [12], І.І. Тимофійшина [13], В.М. Туринського [14, 11].

Разом із тим необхідне проведення більш детального дослідження особливості відродження ринку продукції вівчарства в умовах повномасштабної агресії, адже Україна є споживачем м'яса овець, твердих та м'яких сирів тощо.

Постановка завдання. Об'єктивна оцінка стану галузі вівчарства в областях західного регіону України допоможе визначити пріоритетні напрями розвитку вівчарства і оцінити його потенціал. Такий підхід допоможе забезпечити стабільний розвиток вівчарства і підвищити його внесок у загальний розвиток аграрного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Збільшення попиту на натуральну текстильну продукцію, зокрема на овечу вовну і овчинно-шубні вироби, дієтичну ягнятину, якісну молоду баранину, сири з овечого молока та низький рівень пропозиції продукції вівчарства на світових ринках відкриває нові можливості для України, особливо її західних регіонів, де традиційно займалися розведенням овець різного напрямку продуктивності. Ринок продукції тваринництва є одним з основних елементів продовольчого ринку країни, розвиток якого має велике значення для зростання національної економіки, а також забезпечення населення продуктами харчування [15], адже рівень забезпечення населення продовольством розглядається як найважливіший чинник і визначальний критерій рівня соціального життя будь-якої країни, життєздатності її економічної структури. У цьому контексті галузь вівчарства, як одна з важливих галузей тваринництва, відіграє вагомую роль.

Зростання обсягів виробництва продукції вівчарства є важливим завданням аграрного сектору тваринництва. Визначення напрямів успішного вирішення цього завдання можливе лише за умови постійного проведення об'єктивної всебічної оцінки стану розвитку вівчарства і рівня ефективності та вартості виробництва продукції галузі. Галузь вівчарства впродовж тривалого періоду економічних реформ та військових дій прийшла в глибокий занепад, що підтверджують дані офіційної статистики. Дослідження динаміки поголів'я овець в Україні свідчить, що галузь знаходиться в складному стані і поголів'я постійно скорочується. На початок 2023 р. поголів'я овець становило 518,6 тис. голів – це лише 5 % до рівня 1961 р., 83 % до рівня 2021 р. в якому закінчився значний спад поголів'я овець (рис. 1).

При цьому спостерігаються різні тенденції зменшення поголів'я овець в підприємствах і господарствах населення. Якщо поголів'я у 2023 р., порівняно з 1961 р., у підприємствах становило 1,4 %, то в господарствах населення 44,3 %. Порівняння з 2001 роком були, відповідно 30 % та 70 %. За рахунок цього господарства населення на сьогодні є основними виробниками продукції вівчарства. Якщо у 1961 р. в господарствах населення знаходилася лише 8 % поголів'я овець, то у 2023 р. уже 75 %. У 2023 р. на 100 овець у підприємствах припадало 309 овець в господарствах населення. Але тенденції зменшення поголів'я овець на сьогодні є, починаючи з 2014 року. Значні втрати 300 тис. поголів'я овець були у 2014 році з захопленням АРК. Так, у зв'язку з анексією Криму та частини Донецької області, по цигайській породі не залишилося жодного племінного господарства [16]. Починаючи з 2001 року втрати поголів'я овець щороку в середньому становили 25–30 тис. голів. З початком повномасштабного вторгнення росії за рік війни втрачено ще 85 тис. овець.

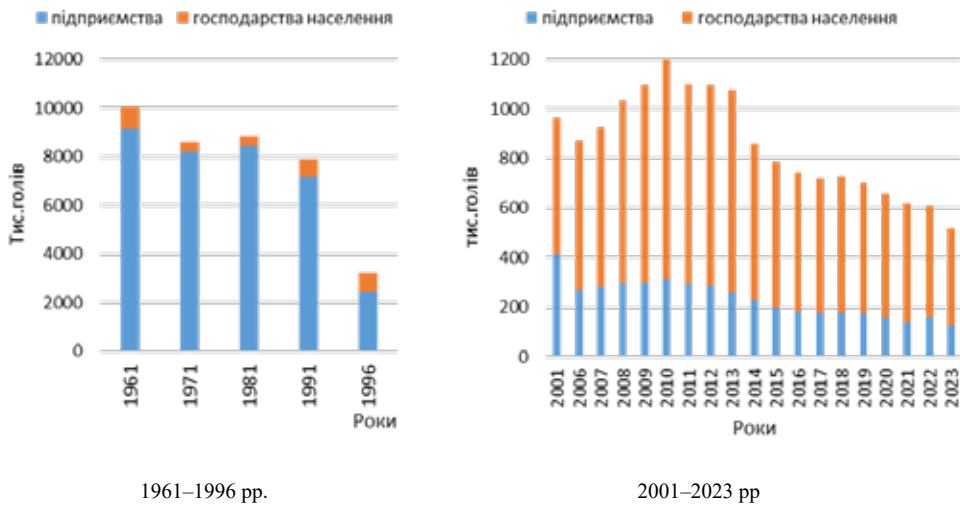

Рис. 1. Поголів'я овець в Україні за категоріями господарств (на 1 січня), 1961–2023 pp.

Джерело [18, с. 11]

Для розуміння сучасного стану ринку продукції вівчарства у західному регіоні України першочергово необхідно проаналізувати кількість овець у господарствах усіх категорій за досліджуваний період, що представлена у таблиці 1.

Таблиця 1
Кількість овець у господарствах усіх категорій в областях західного регіону (на 1 січня), тис. голів

Область	Роки							Відношення, %	
	1991	2001	2011	2015	2021	2022	2023	2023 до 1991	2023 до 2001
Волинська	126,1	11,6	7,7	8,6	8,7	9,9	11,6	9,2	100,0
Закарпатська	247,7	73,2	102,5	114,6	109,4	96,2	86,8	35,0	118,6
Івано-Франківська	55,6	22,4	7,1	9,3	8,3	10,1	10,3	18,5	46,0
Львівська	50,5	8,2	5,4	8,7	7,9	7,2	7,7	15,2	93,9
Рівненська	84,6	5,8	4,8	5,9	4,7	6,3	8,0	9,5	137,9
Тернопільська	145,9	2,3	1,5	1,7	3,7	4,6	6,0	4,1	260,9
Хмельницька	238,3	10,8	4,8	5,9	11,4	17,9	24,5	10,3	226,9
Чернівецька	138,2	47,0	39,7	35,8	31,1	31,3	30,9	22,4	65,7
По областях	1086,9	181,3	173,5	190,5	185,2	183,5	185,8	17,1	102,5
Україна	7896,2	963,1	1100,5	785,8	621,0	607,1	518,6	6,6	53,8
Частка західного регіону в Україні, %	13,8	18,8	15,8	24,2	29,8	30,2	35,8	-	-

Джерело [18, с. 42]

Дані таблиці 1 свідчать про те, що кількість овець у господарствах усіх категорій в областях західного регіону України протягом 1991–2023 рр. значно зменшилася. В окремих областях втрата поголів'я була найбільшою (Тернопільська 96 %), а в Закарпатській області кількість овець зменшилася на 65 %. У цілому по областях західного регіону України втрачено було 83 % поголів'я овець, а в Україні – 93 %.

Порівняно з 2001 р. у 2023 р. спостерігається збільшення кількості овець, особливо в Тернопільській (2,6 рази), Хмельницькій (2,3 рази) і Рівненській (1,4 рази) областях. В окремих областях поголів'я овець зменшилося – Івано-Франківська (54 %) та Чернівецька (34,3 %). Варто відмітити, що в Закарпатській області знаходиться половина всього поголів'я овець областей західного регіону.

У середньому по областях західного регіону України кількість овець збільшилася на 2,5 %, тоді як в Україні чисельність овець зменшилася на 46,2 %. За рахунок цього поголів'я овець областей західного регіону України у 2023 р. становило 53,8 % кількості овець в Україні, тоді як в 2001 р. лише 18,8 %. У 2023 р. чисельність овець у Закарпатській області становила 16,3 % всієї чисельності овець в Україні.

На сьогодні ситуація у галузі відзначається зменшенням не лише поголів'я овець, а також невідновними втратами відтворювальної його частини – маточного стада. Такий стан вівчарства обумовлений багатьма причинами, а саме: ведення агресивної війни росії в Україні, що привело фактично до знищення поголів'я овець у східному та південному регіонах нашої країни; диспаритетом цін на промислову і сільськогосподарську продукцію; відсутністю цивілізованого ринку збуту продукції та державної підтримки галузі; відсутністю сприятливих економічних умов для розвитку галузей, пов'язаних з продукцією вівчарства тощо [17, с. 287]. Так, в структурі вартості товарної продукції галузі, частка виробників вівчарської продукції складає лише 2–3 %, а переробників, торгівлі та різних посередників – 97–98 %, тоді як в країнах з розвиненим вівчарством доля перших складає 30–40 % [15, с. 92].

Відтворення стада є найголовнішим компонентом технології виробництва продукції овець, оскільки все інше в загальній технологічній системі нерозривне з елементами його відтворення. У виробничому процесі годівля, утримання й догляд не існують самі по собі. Годують, утримують і доглядають тварин конкретних статей і вікових груп, органічно пов'язаних між собою цілісним процесом зміни поколінь у процесі відтворення стада.

Одним із основних показників відтворення стада овець і кіз є вихід приплоду ягнят і козенят на 100 вівце-козوماتок у підприємствах, який поданий у таблиці 2.

Із даних таблиці 2 видно, що вихід приплоду ягнят і козенят на 100 вівце-козوماتок у підприємствах за досліджуваний період відносно низький і досить мінливий (від 23 до 125 голів). Найкращий вихід приплоду ягнят і козенят на 100 вівце-козوماتок у 2022 році спостерігається у господарствах Рівненської та Тернопільської областей, де цей показник склав 125 голів, тоді, коли у господарствах Хмельницької та Волинської областей цей показник – 22–23 голови відповідно. Такі невітніші показники за виходом приплоду ягнят і козенят на 100 вівце-козوماتок в окремих господарствах пов'язані з багатьма чинниками. На наш погляд, очевидно, у цих господарствах не звертають увагу на якість маточного стада, не дотримуються рекомендованої структури стада за напрямком продуктивності овець; не достатній рівень організації парувальної кампанії, догляду та утримання кітних вівцематок; не збалансований рівень годівлі кітних вівцематок; напевно є проблеми з організацією та проведенням окоту та вирощування молодняка овець у період підсису тощо.

Таблиця 2

**Вихід приплоду ягнят і козенят на 100 вівце-козوماتок областях
західного регіону у підприємствах, голів**

Область	Роки						Відношення, %
	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2022 до 2000
Волинська	55	51	74	95	149	23	41,8
Закарпатська	55	75	60	54	76	64	116,4
Івано-Франківська	40	46	51	25	52	46	115,0
Львівська	48	43	23	51	95	52	108,3
Рівненська	96	30	21	15	82	125	130,2
Тернопільська	52	77	26	129	191	125	240,4
Хмельницька	85	58	46	76	78	22	25,9
Чернівецька	78	88	84	71	84	74	94,9
Україна	67	72	66	81	107	58	86,6

Джерело [18, с. 75]

Загальновідомо, що вівчарство – значне джерело виробництва м'яса. Так, частка баранини в м'ясному балансі країни займає від 5–6,5 %. [18]. Баранина містить багато білків, вітамінів, має добрі смакові якості, легко засвоюється організмом людини. На відміну від яловичини і свинини, баранина містить більше кальцію, фосфору, заліза, міді, цинку та ін. макро- і мікроелементів. Овечий жир топиться при вищій температурі (55 °С), ніж яловичий (40–50 °С) і свинячий (28–40 °С). Цінна якість баранячого жиру – невеликий вміст холестерину (29 мг %), у яловичому – 75, свинячому – 74,5–128 мг %, (порівняно невелике поширення атеросклерозу у народів, які споживають в їжу переважно баранину) [17].

Вівці – єдині у світі тварини, у яких ніколи не було виявлено таких захворювань, як туберкульоз і рак. Учені Німеччини знайшли в клітинах м'яса речовини, які запобігають старінню організму та захворювання на рак. Баранина рекомендується для вживання з метою природного захисту від цих хвороб [19, с. 3]. Тому популярність баранини постійно зростає. Виробництво баранини та козлятини у господарствах усіх категорій показано у таблиці 3.

Аналізуючи зміни у виробництві баранини і козлятини протягом 1990–2022 рр., встановлено значне зменшення виробництва баранини і козлятини у всіх областях західного регіону, крім Закарпатської області. Але тенденції зниження виробництва в західному регіоні становила 44,7 %, а по Україні 76,4 %, тобто зменшення виробництва була значно вищим.

Порівнюючи динаміку 2000–2022 рр. спостерігається загальне збільшення виробництва баранини та козлятини (на 20,5 %) майже в усіх господарствах західного регіону України, окрім господарств Волинської (50 %), Івано-Франківської (20 %) та Чернівецької (28,6 %) областей.

Загальне виробництво баранини та козлятини у господарствах усіх категорій цього регіону у 2022 році становило 4,7 тис. т., тоді як в Україні цей показник становив 40,8 %, тобто майже половина баранини і козлятини виробляється в західному регіоні. Закарпатська область є лідером у виробництві баранини і козлятини і виробляє 59,6 % в областях західного регіону та 25,9 % всього виробництва в Україні.

Таблиця 3

**Виробництво баранини та козлятини у господарствах усіх категорій
в областях західного регіону (у забійній масі), тис. т.**

Області	Роки							Відношення, %	
	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2022 до 1990	2022 до 2000
Волинська	1,3	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	15,4	50,0
Закарпатська	2,2	1,8	3,0	2,7	1,2	3,2	2,8	127,3	155,6
Івано-Франківська	1,1	0,5	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4	36,4	80,0
Львівська	0,4	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	50,0	200,0
Рівненська	1,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	20,0	200,0
Тернопільська	0,6	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	33,3	200,0
Хмельницька	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	25,0	100,0
Чернівецька	1,1	0,7	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	45,5	71,4
По областях	8,5	3,9	4,5	4,5	3,0	5,0	4,7	55,3	120,5
Україна	45,8	17,2	21	13,7	11,5	12,2	10,8	23,6	62,8
Частка західного регіону в Україні, %	18,6	22,7	21,4	32,8	26,1	41,0	43,5	-	-

Джерело [18, с. 122]

Поряд з виробництвом баранини і козлятини варто проаналізувати і реалізацію на забій овець та кіз (таблиця 4).

Таблиця 4

**Реалізація на забій овець та кіз у господарствах усіх категорій
в областях західного регіону (у живій масі), тис. т.**

Області	Роки							Відношення, %	
	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2022 до 1990	2022 до 2000
Волинська	2,9	0,8	0,4	0,5	0,4	0,4	0,3	10,3	37,5
Закарпатська	4,9	3,7	5,8	5,3	2,4	6,2	5,4	110,2	145,9
Івано-Франківська	2,2	0,9	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	36,4	88,9
Львівська	0,9	0,3	0,4	0,4	0,3	0,5	0,5	55,6	166,7
Рівненська	2,0	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3	15,0	150,0
Тернопільська	1,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,3	23,1	150,0
Хмельницька	1,7	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	23,5	133,3
Чернівецька	2,7	1,4	1,1	1,2	1,4	1,1	1,1	40,7	78,6
По областях	18,6	7,8	9,2	9,1	6,4	10,1	9,1	48,9	116,7
Україна	102,8	38,8	43	28,9	24,3	25,5	22,5	21,9	58,0
Частка західного регіону в Україні, %	18,1	20,1	21,4	31,5	26,3	39,6	40,4	-	-

Джерело [18, с. 103]

Зміни у реалізації на забій овець та кіз у 1990–2022 рр. свідчать про зниження у всіх областях західного регіону, крім Закарпатської області. У середньому по західному регіону реалізація зменшилася вдвічі, в той же час в Україні зменшення становило 4,5 разів.

У 2022 році у порівнянні з 2000 роком відбулося збільшення реалізації на забій овець та кіз у всіх областях західного регіону, крім Волинської (зниження 62,5 %), Івано-Франківської (11,1 %) та Чернівецької (21,4 %). У 2022 р. в областях західного регіону було реалізовано на забій овець і кіз 9,1 тис. тон, що на 43 % більше 2000 р. і частка реалізації в Україні становила 40,4 %.

У Закарпатській області частка реалізації овець і кіз у 2022 р. становила 59,6 % у областях Західного регіону та 24 % в Україні.

Одним із важливих видів сировини у текстильній промисловості, що одержують від овець, є вовна [20]. Овеча вовна є натуральним теплим і м'яким матеріалом, який добре утримує тепло і дозволяє шкірі дихати. Вона також володіє високою вологоабсорбуючою здатністю, що дозволяє вбирати вологу і відводити її з поверхні шкіри, забезпечуючи комфорт під час носіння.

У цілому, овеча вовна є унікальним матеріалом, який поєднує в собі природну красу, комфорт і функціональність, що робить її незамінною для виробництва різноманітних видів одягу. Овеча вовна має унікальні властивості. Вироби з неї створюють здоровий мікроклімат, знімають статичну електрику, заспокоюють нервову систему та запобігають алергії. Виробництво вовни всіх видів у господарствах усіх категорій представлено у таблиці 5. Варто відмітити значне зменшення виробництва вовни протягом 1990–2022 р. і ці цифри є катастрофічними. Виробництво вовни у Хмельницькій області у 2022 р. порівняно з 1990 р. зменшилося в 131 раз, у Тернопільській – в 63 рази, а у Чернівецькій і Закарпатській областях виробництво вовни за цей період зменшилося найменше – у 4 рази. У середньому по областях західного регіону зменшення становило 8 разів, а по Україні – 24 рази.

Динаміка 2000–2022 рр. також свідчить про зниження виробництва вовни у всіх областях західної України, крім Рівненської та Тернопільської. По всіх областях західного регіону в 2022 р. вироблено 1237 тон вовни, що становить лише 69,9 % від рівня 2000 р. В Україні за цей період виробництво вовни зменшилося на 63,6 % і частка виробленої вовни на заході України становила у 2022 р. 28,9 % від загального по Україні. Закарпатська область є лідером у виробництві вовни серед західних областей 46,6 % всього виробництва та 13,5 % в Україні.

Основні причини зниження загального виробництва вовни всіх видів у господарствах усіх категорій у західному регіоні України, на наш погляд, є такі: зниження продуктивності тварин; збитковість виробництва вовни; відсутність ринку збуту в основному тонкої і напівтонкої вовни (є господарства, де вовна не реалізується впродовж останніх трьох-чотирьох років). Дещо краща ситуація з реалізації грубої вовни, яку одержують в основному від овець (українська гірсько-карпатська порода), яких розводять у передгірській і гірській зонах Карпат. Така вовна в основному використовується для виробництва килимів, ліжників, ковдр тощо; переорієнтація окремих господарств на розведення овець вузькоспеціалізованих порід; організаційно-економічні чинники, диспаритет цін на вовну тощо. Основним показником вовнової продуктивності овець є середній настриг вовни на одну вівцю на початок року, який визначається як співвідношення валового настригу вовни до поголів'я овець на початок року (табл. 6).

Таблиця 5

**Виробництво вовни всіх видів у господарствах усіх категорій
в областях західного регіону, т**

Область	Роки							Відношення, %	
	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2022 до 1990	2022 до 2000
Волинська	327	30	20	18	18	18	18	5,5	60,0
Закарпатська	665	191	218	185	160	158	167	25,1	87,4
Івано-Франківська	166	56	19	23	20	20	21	12,7	37,5
Львівська	123	21	12	14	18	14	13	10,6	61,9
Рівненська	285	10	20	20	22	21	25	8,8	250,0
Тернопільська	379	6	2	2	6	5	6	1,6	100,0
Хмельницька	656	29	7	8	5	5	5	0,8	17,2
Чернівецька	410	169	154	137	113	107	103	25,1	60,9
По областях	3011	512	452	407	362	348	358	11,9	69,9
Україна	29804	3400	4192	2270	1573	1497	1237	4,2	36,4
Частка західного регіону в Україні, %	10,1	15,1	10,8	17,9	23,0	23,2	28,9	-	-

Джерело [18, с. 141]

Таблиця 6

**Середній річний настриг вовни від однієї вівці у господарствах
усіх категорій в областях західного регіону, кг**

Область	Роки							Відношення, %	
	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2022 до 1990	2022 до 2000
Волинська	2,5	2,2	2,2	2,0	2,1	2,1	1,9	76,0	86,4
Закарпатська	2,5	2,3	2,1	1,6	1,4	1,6	1,7	68,0	73,9
Івано-Франківська	2,2	2,5	2,8	2,5	2,3	2,4	2,2	100,0	88,0
Львівська	2,1	2,4	2,1	2,5	2,4	2,3	2,7	128,6	112,5
Рівненська	2,1	1,8	3,9	3,4	1,9	1,6	3,9	185,7	216,7
Тернопільська	2,5	2,2	1,4	1,3	1,7	1,4	1,3	52,0	59,1
Хмельницька	2,7	2,2	1,3	1,4	1,1	0,4	0,3	11,1	13,6
Чернівецька	2,7	3,3	3,3	3,7	3,3	3,3	3,1	114,8	93,9
Україна	3,4	3,0	3,4	2,9	2,7	2,9	2,7	79,4	90,0

Джерело [18, с. 144]

Дані таблиці 6 свідчать про відносно низький середньорічний настриг вовни від однієї вівці у господарствах за дослідний період і за цим показником характеризується високою мінливістю (від 0,3 кг до 3,9 кг). Зазначимо, що середньорічний

настриг вовни від однієї вівці у багатьох господарствах західного регіону (крім Львівської і Рівненської областей) у 2022 р. знизився у порівнянні з 1990 р. Основними причинами такого стану, на наш погляд, крім тих, що вище вказані, є недостатній рівень годівлі, незбалансованість раціонів для всіх статевих-вікових груп овець, низький рівень селекційно-племінної роботи тощо.

Слід відмітити, що у цей час окремі господарства західного регіону України, які розводять овець в розрахунок на прибуток, орієнтують свою діяльність на виробництво баранини, козлятини та сирів і позбавляються від не вигідного виробництва вовни. Продовольча безпека на даний момент є пріоритетом у контексті розвитку сучасного тваринництва, зокрема вівчарства, тим більше тепер ставиться мета нагодувати населення країни здоровою їжею.

Міжнародний ринок останнім часом зорієнтований на виробництво молодого баранини та різних видів м'яких та твердих овечих сирів. Тому йде поступова переорієнтація господарств на розведення овець вузькоспеціалізованих порід, зокрема молочного (лакон), м'ясного (дорпер), м'ясо-вовнового (мериноландшаф), грубововнова шубного напрямку (романівська) та інші. Традиційно у цих областях розводять такі породи: українська гірськокарпатська (передгірська і гірська зони Карпат), асканійська каракульська (буковинський тип), асканійська м'ясо-вовнова з кросбредною вовною (буковинський тип), прекос, темнолово латвійська.

Порода лакон належить до молочного напрямку продуктивності овець і є найкращою молочною породою овець Франції. Жива маса баранів – 80–100 кг, вівцематок – 55–70 кг. Характеризуються високою скороспілістю (до 60 % ярок можна парувати у 7–10-місячному віці). Особливістю цих овець є те, що відлучення ягнят проводять у 4–5-тижневому віці, після чого починають доїти вівцематок, середній надій товарного молока за 150 днів лактації складає 155–160 л. Краще стадо знаходиться у Хмельницькій області (ВКФ Плігрим). Ферма розташована в межах знаменитого екологічного заповідника «Подільські товтри». Таким чином, вівці понад 210 днів на рік перебувають у вільному випасі на чистих пасовищах заповідника. Також в рамках фермерського господарства побудовано сучасний молокозавод з виробництва овечих сирів і переробки молочної продукції з власної сировини. На виробництві використовується автоматизоване, безконтактне доїння овець за допомогою високоякісного імпортного обладнання. Отже, на виході виходить 100 % натуральний продукт з природним терміном зберігання і відмінними смаковими якостями. Крім вищезазначеного господарства, тут створено ще одне підприємство (ТОВ «Меріно – Україна»), яке теж займається розведенням овець породи лакон і виробництвом різноманітних сирів.

Нещодавно у різні роки у господарства західного регіону України завезено м'ясну породу овець – дорпер. Ці тварини відносяться до безвовнових порід овець, тобто вони мають дуже коротку пряму гладку вовну. Іноді груба нещільно прилегла вовна росте на спині, боках і шії, вона линяє навесні, тому дорпери майже не потребують стриження. Забарвлення повністю біле або біле з чорною головою і шиєю. Маса барана – 95–140 кг, маса вівцематки – 60–90 кг, маса ягнят при народженні – 2,0–3,5 кг. Кількість народжених ягнят від однієї вівцематки – 1–3 ягнят, середньодобовий приріст маси у ягнят – до 450 г, жива маса молодняка у 6,0 місяців – 60–70 кг, забійний вихід молодняка – 55–58 %. У молодняка висока скоростиглість, вони не тільки дуже швидко ростуть і порівняно швидко дозрівають, але й стрімко набирають масу тіла. М'ясо дорперів з тонким прошарком жиру рівномірно розподіляється між кістками та м'язевими волокнами. Воно має ніжний і напручений м'який смак, без сильного присмаку баранини. Стадо овець, де

розводять породу дорпер, знаходиться у Хмельницькій області (ТОВ «ІЕК «ТОРГ-ДІАЛ» та інших господарствах).

Вівці м'ясо-вовнової породи німецький мериноландшаф характеризується доброю акліматизацією, високою конверсією кормів, плодючістю, відмінними материнськими якостями, пристосованістю до подолання великих відстаней. Жива маса баранів – 125–160 кг, вівцематок – 75–90 кг, середній приріст по фермі становить 330 г. Настриг вовни з баранів – 6,5–7,0 кг, з вівцематок – 4,0–5,0 кг. Тварини дають білу мериносову вовну, діаметром 26–28 мікрон. Середня плодючість – 220 ягнят на 100 вівцематок, збереженість молодняка – 90 %. Цих тварин в основному розводять для виробництва м'яса. Кращі стада цих овець знаходяться у Тернопільській (ПП «НВАП «Ель Гаучо»»), у Львівській (ТОВ «Меринос-Захід»), у Чернівецькій (ТОВ «Агро-Дан 2006») областях.

Слід зазначити, що останнім часом досить інтенсивно почали розводити романівську породу овець. Романівська порода – грубововнова порода шубного напрямку продуктивності. Маса баранів – 65–75 (до 100) кг, вівцематок – 45–55 (до 90) кг. Висока плодючість – 230–270 %: по одному ягнят – 6–8 % маток, по два – 38–40 %, по три – 44–46 %, від чотирьох до восьми – 8–10 %. Матки поліестричні, завдяки чому можуть ягнитися 2 рази на рік або 3 рази на два роки. За 100 днів вони можуть дати 100–110 л молока жирністю 7–8 %, в найкращих стадах – 120–150 л і більше. Скоростиглість задовільна – у 100-денному віці ягнята важать 20–22 кг, у 8–9 місячному – 35–40 кг. Статеву зрілість настає рано, в хороших умовах у 10–12 місяців [21, 22]. Незважаючи на особливе місце за овчинно-шубної продуктивності, основне господарське та економічне значення романівських овець – м'ясна продуктивність. Кращі стада цих овець знаходяться у Хмельницькій області (ФОП Паляниця А. С.).

Варто відмітити, що вищенаведені нові породи розводять у невеликих кількостях в окремих дрібних фермерських господарствах майже у всіх областях західного регіону України.

Висновки та пропозиції. Дослідивши стан галузі вівчарства в областях Західного регіону України встановили значне зменшення поголів'я овець та зниження виробництва продукції вівчарства.

Крім цього відмічається поступова переорієнтація господарств у західному регіоні України на розведення овець вузькоспеціалізованих порід, зокрема молочного (лакон), м'ясного (дорпер), м'ясо-вовнового (мериноландшаф), грубововнова шубного напрямків (романівська) з метою підвищення рентабельності галузі вівчарства.

Війна в Україні вимагає забезпечення продовольчої безпеки і одним з напрямків її забезпечення є розвиток вівчарства, яке забезпечить країну молодого бараниною, якісною вовною та овечими молочними сирами. Зазначені області західного регіону мають досить потужні можливості для відновлення оптимальної кількості овець, виробництва та переробки продукції вівчарства, адже історично, традиційно на цих теренах займалися такою вагомою галуззю народного господарства України як вівчарство.

Тому необхідно вжити комплексних заходів, які включатимуть у себе збільшення поголів'я овець, покращення державної підтримки, розвиток маркетингу та менеджменту, підвищення якості продукції та підвищення соціально-економічного рівня життя населення. Тільки таким чином можна забезпечити стабільне майбутнє для галузі вівчарства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Statistical data on sheep milk production. 2022. URL: <https://www.tridge.com/intelligences/sheep-milk/production> (дата звернення: 10.06.2023).
2. Похил В.І., Миколайчук Д.П. М'ясна продуктивність овець різного походження. *Theoretical and applied veterinary medicine*. 2020. Vol. 8. № 1. – С. 26-30.
3. Помітун І.А., Косова Н.О., Корх І.В., Бойко Н.В., Чигринов Є.І., Паньків Л.П., Аксьонов Є.О. Інтенсивність росту та м'ясна продуктивність молодняку овець за впливу комплексної енерго-протеїнової добавки. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. 2022. № 127. С. 152-162.
4. Стапай П.В., Параняк Н.М., Ткачук В.М., Стахів Н.П. Вміст і склад ліпідів найдовшого м'яза спини молодняку овець різного віку за умов інтенсивної відгодівлі. *Біологія тварин*. 2018. Том 20, № 2. С. 71-76.
5. Вдовиченко Ю.В., Жарук П.Г. Генетичні ресурси овець в Україні. *Вісник аграрної наук*. 2019. № 5. С. 38-44.
6. Китаєва А.П., Новичкова А.А., Слюсаренко І.С. Використання баранів породи меріноленд для підвищення м'ясної продуктивності напівтонкорунних овець. *Науковий вісник «Асканія-Нова»*. 2018. Вип. 11. С. 6-16.
7. Стапай П.В. Особливості хімічного складу і біологічної цінності молока овець. *Біологія тварин*. 2010. Том 12. № 1. С. 44-53.
8. Жарук Л. В., Коваль Т. С., Козак О. А. Розвиток світового ринку продукції вівчарства. *Економіка АПК*. 2020. № 8. С. 60-71.
9. Аверчева Н. О. Перспективи ефективного розвитку галузі вівчарства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. Вип. 2. С. 57-68.
10. Беженар І. М. Удосконалення регіонального розміщення та структури виробництва продукції вівчарства на основі її диверсифікації. *Вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. 2015. Вип. 5. С. 104-110.
11. Ібатуллін І. І., Пабат В. О., Туринський В. М. Стан і шляхи підвищення експортного потенціалу галузі вівчарства України. *Економіка АПК*. 2014. № 3. С. 13-23.
12. Супрун І.О., Гетья А.А., Фичак В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку вівчарства в Україні. *Збірник наукових праць «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»*, 2021. № 2. С. 21-31.
13. Тимофійшин І.І., Дереш О.М. Стан та шляхи відродження вівчарства Хмельниччини. *Таврійський науковий вісник*. 2012. № 81 С. 303-305.
14. Turynskiy V. M., Bogdanova K. S., Bogdanova N. V. Dynamics of lamb and sheep milk production in the world and Ukraine. *Animal Science and Food Technology* 2020 Vol. 11. № 3. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0402dcda-b0e1-4ed5-814d-656301a01ef9/content>
15. Решетніченко, О.П., Скрипка, М., Різнічук, І.Ф., Калиниченко, Г.І. Відтворювальна здатність маток цигайської породи при схрещуванні з баранами гісарської і мереноладшаф порід. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2022. №.102-103. С. 92-96.
16. Вдовиченко Ю.В., Кудрик Н.А., Жарук П.Г., Жарук Л.В. Наукові засади розвитку вівчарства південного регіону України. *Вівчарство та козівництво*. 2017. Вип. 2. С. 3-23.
17. Тимофійшин І.І., Димчук А.В. Настириги та фізико-механічні властивості вовни помісних ярк північнокавказької м'ясо-вовнової породи овець. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»*. 2016. Вип. 236. С. 286-294.
18. Тваринництво України 2022. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України. 158 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/05/zb_tv_2022.pdf (дата звернення: 2.02.2024)

19. Штомпель М.В., Вовченко Б.О. Технологія виробництва продукції вівчарства: Технологія виробництва продукції вівчарства: Навч. видання. К.: Вища освіта, 2005. 343 с.
 20. Корбич Н. М. Взаємозв'язок довжини вовни з показниками продуктивності овець таврійського типу асканійської тонкорунної породи. Вісник ПДАА. 2021. № 4. С. 171-177.
 21. Сухарльов В. О., Дерев'яно О.П. Вівчарство : навчальний посібник. Харків : Еспада. 2003. 256 с.
 22. Сухарльов В.О. Багатоплідна романівська порода – важливий фактор енергозбереження у вівчарстві. Наук.-техн. бюл. 2000. № 77. С. 94-96.
-